

Geen vrijwilligers in weeshuizen

M.H. van IJendoorn

Erasmus Universiteit Rotterdam

University of Cambridge, UK

(verschenen in NVO Bulletin nr 5, 2014, op 14 maart 2019 aangevuld met een appendix over de invloed van weeshuizen op de ontwikkeling van gehechtheid, en een appendix over de vermeende aanzuigende werking van weeshuistoerisme op het (voort-)bestaan van weeshuizen)

Weeshuizen zijn een ernstige vorm van kindermishandeling en schadelijk voor de ontwikkeling van de kinderen. Ondanks voldoende voedsel en medische zorg kwijnen jonge kinderen weg. Ze raken ondervoed, lopen grote cognitieve achterstanden op, en krijgen emotionele problemen. De belangrijkste oorzaak is de gefragmenteerde zorg die wordt geboden. Het is structurele verwaarlozing. Vrijwilligerswerk in weeshuizen betekent nog meer fragmentatie en dat is geen verbetering in het hachelijke bestaan van de acht miljoen kinderen die naar schatting van UNICEF in weeshuizen moeten opgroeien.

In een van onze studies in Ukraine vonden we driejarige kinderen die sinds hun geboorte al meer dan 50 verschillende opvoeders hadden meegemaakt. En dat is geen uitzondering. In Russische weeshuizen zagen kinderen van nog geen twee jaar oud al meer dan 60 verschillende verzorgers. Hun verzorger van vandaag was bijna altijd een andere persoon dan die van gisteren of morgen. Doorgaans zijn er in weeshuizen te weinig opvoeders voor te grote groepen. Opvoeders moeten in ploegendienst werken om 24 uur per dag, 7 dagen per week, het jaar rond de kinderen te verzorgen. Werken in weeshuizen is een zwaar beroep dat tot veel ziekteverzuim leidt, en tot frequente doorstroming van personeel. Goedwillende verzorgers zijn niet in staat tegen de stroom van structurele verwaarlozing in de kinderen een beter bestaan te bieden.

Fragmentatie van de opvoeding leidt tot grote achterstanden in de ontwikkeling. In Ukraine zagen we een gemiddelde achterstand in lichaamslengte van twee standaarddeviaties. Dat is bijna 'dwerggroei'. Hun IQ was gemiddeld 30 punten lager en grensde aan wat vroeger 'debilitas' werd genoemd, tegenwoordig een verstandelijke beperking. Driekwart van de kinderen waren angstig gehecht, een goede voorspeller van een problematische sociale ontwikkeling.

Dit is ook het beeld dat oprijst uit onze andere studies naar weeshuizen, in India en in Griekenland. In India zagen we schokkende achterstanden in de groei van gewicht, lengte en hoofdomtrek (een ruwe indicatie voor achterstanden in hersengroei), en de achterstand in IQ

was gemiddeld 30 IQ punten. In Griekenland bleven baby's iedere maand meer achter in gewicht hoewel er ruim voldoende voedsel was. Eten werd op een onpersoonlijke wijze toegediend –of eigenlijk erin gepropt, alsof de kinderen aan een infuus lagen.

Maar in Griekenland konden we ook zien dat adoptie van tweejarige weeskinderen binnen korte tijd tot een indrukwekkende inhaalslag leidde. Achterstanden in lichaamsgroei en in cognitieve ontwikkeling werden binnen enkele jaren bijna volledig ingehaald. Dat illustreert twee belangrijke bevindingen. De eerste is dat achterstanden van weeskinderen niet genetisch bepaald zijn, maar door de belabberde omgeving ontstaan. De tweede conclusie is dat kinderen een gezin (van welke samenstelling ook) nodig hebben om te groeien en zich te ontwikkelen in plaats van gefragmenteerde verzorging in weeshuizen.

Vrijwilligers die hun tussenjaar besteden aan werk in een weeshuis willen iets betekenen voor kinderen die het minder goed hebben getroffen. Dat is een heel lovenswaardig motief. Het past bij een leeftijd waarop onrechtvaardigheid nog scherp wordt gevoeld. Jongeren hebben ook de avontuurlijke neiging om de handen uit de mouwen te steken en daadwerkelijk iets te doen aan de belabberde situatie van kinderen. We zouden dat rechtvaardigheidsgevoel en die daadkracht moeten koesteren. Maar niet ten koste van weeskinderen die onbedoeld nog meer tijdelijke verzorgers meemaken aan wie ze zich even kunnen binden om dan weer achtergelaten te worden.

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat structurele verwaarlozing van kinderen in weeshuizen wordt gestopt? En hoe kunnen ondernemende jongeren daaraan bijdragen? Twee mogelijkheden dienen zich aan. De eerste is versterking van ondersteuning bij de opvoeding in landen met veel weeshuizen. Vaak is geen sprake van 'echte' weeskinderen van wie de ouders zijn overleden, maar van 'sociale' weeskinderen die in de steek gelaten zijn. Betere begeleiding en ondersteuning van zwangere vrouwen kan het aantal vondelingen verminderen. Een betere pedagogische infrastructuur kan jonge moeders helpen hun kinderen zelf op te voeden.

Als ouders hun kind toch niet zelf kunnen opvoeden vormen adoptie of pleegzorg een beter alternatief dan een weeshuis. Adoptie en pleegzorg zouden bij voorkeur in de eigen omgeving moeten plaatsvinden. In veel landen ontbreekt dit alternatief nog en het vergt forse investeringen in werving, opleiding en begeleiding van adoptie- en pleegouders. Liefdadigheid wil zich graag vertaald zien in 'bricks and stones', een concreet aanwijsbaar gebouw, maar bijdragen aan de opbouw van een onzichtbare pedagogische infrastructuur is op termijn waarschijnlijk een betere investering.

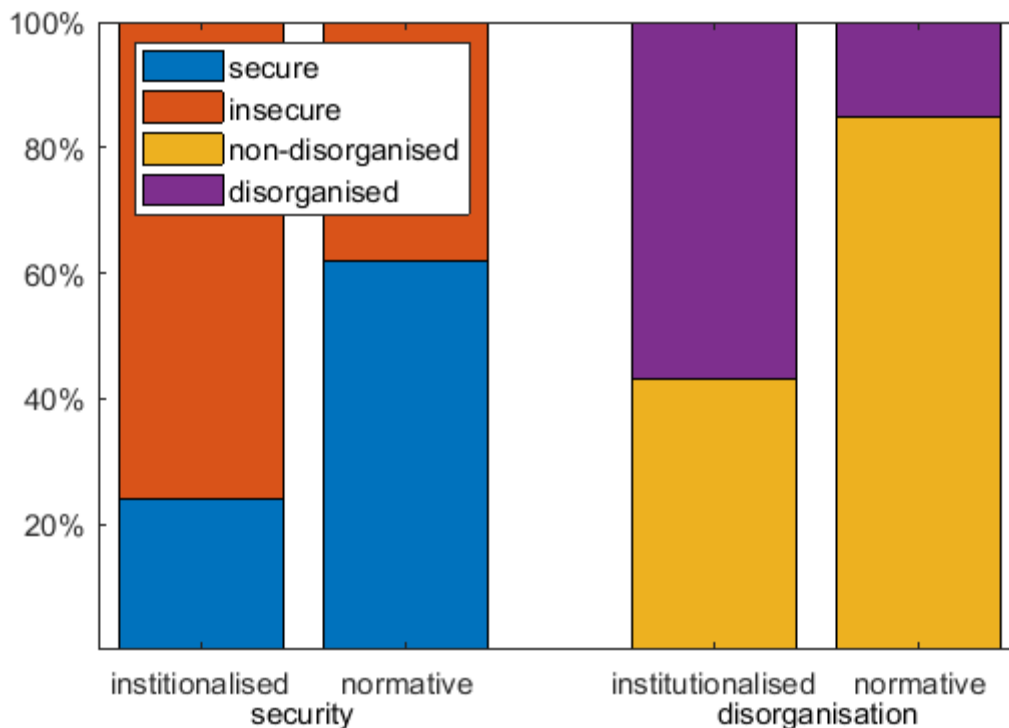
Vrijwilligers kunnen op allerlei manieren meehelpen aan de opbouw van een pedagogische infrastructuur. In het tussenjaar zouden ze geld bijeen kunnen brengen voor de opleiding van professionele ondersteuners. Ze zouden jonge ouders kunnen bijstaan in de dagelijkse

verzorging en huishouding, en steun kunnen bieden aan beginnende adoptie- of pleegouders. Ze maken daarmee aandachtige omgang en opvoeding door de (vervangende) ouders mogelijk. Dat ze daarbij niet rechtstreeks met kinderen te maken krijgen is dan misschien wel hun grootste gift.

Appendix 1: Effecten van opgroeien in een weeshuis op gehechtheid: een meta-analyse van 11 studies met 471 kinderen

Bron: Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, et al. (in preparation). The impact of institutionalisation and deinstitutionalisation on children's development – A systematic and integrative review of evidence from across the globe.

In de volgende figuur is de verdeling weergegeven van de percentages veilige versus onveilige gehechtheidsrelaties, en georganiseerde versus angstig-gedesorganiseerde gehechtheidsrelaties van kinderen in weeshuizen, vergeleken met de percentages overeenkomstige gehechtheidsrelaties van kinderen die opgroeien in een gezin.



Kinderen in weeshuizen (k=11, N = 471) werden geobserveerd in de Vreemde Situatie (Ainsworth et al., 1978) met hun 'favoriete' verzorger. De norm-verdelingen zijn ontleend aan Van IJzendoorn, Goldberg, Kroonenberg, en Frenkl (1992) and Van IJzendoorn, Schuengel, en Bakermans-Kranenburg (1999), respectievelijk. Het percentage veilig gehechte weeskinderen

was significant lager dan het percentage in de norm-verdeling (24% versus 62%), Hedges' $g = 0.76$, een sterk effect. Het percentage van gedesorgeriseerde kinderen was ook veel hoger dan de norm (57% versus 15%), met een nog sterker effect, Hedges' $g = 1.18$. Onveilige en gedesorgeriseerde gehechtheid zijn twee relatief onafhankelijke dimensies van een gehechtheidsrelatie. De termen 'weeshuis' en 'weeskinderen' worden gebruikt ook al is bekend dat lang niet alle kinderen in weeshuizen beide ouders hebben verloren.

Appendix 2: Bevorderen weeshuistoerisme en adoptie het voortbestaan en de groei van weeshuizen?

Overigens is er een soms fel debat gaande over internationale adoptie als de drijvende kracht achter de weeshuizen die onderdeel zouden zijn van een markt van vraag en aanbod. (Zie bijvoorbeeld K.E. Cheney en Rotabi, K.S. Addicted to Orphans: how the orphan industrial complex jeopardizes child protection. In K. Horschelmann & C. Harker (Eds.), *Geographies of Children and Young People*. Springer, <http://dx.doi.org/DOI> 10.1007/978-981-4585-98-9_3-1).

Dat debat leidde bijna tot een ban voor internationale adoptie in Nederland. Juist vanuit het perspectief van de markt zie ik geen oorzaak en gevolg relatie tussen adoptie en weeshuizen. Het aantal kinderen dat internationaal geadopteerd wordt is simpelweg te klein om een speler van betekenis te zijn op die vermeende 'neokoloniale' markt. Natuurlijk moeten we met alle (rechts-)middelen kinderroof en -handel tegengaan. Maar internationale adoptie in de ban doen schiet het doel mijlenver voorbij, ten koste van de talloos vele kinderen die in desolate toestand achterblijven in weeshuizen. Selman becijferde de aantallen internationaal geadopteerde kinderen in de Jaren 2004-2016 op 331.567 wereldwijd (zie <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=5891&dtid=32>). Vergeleken met de miljoenen kinderen in weeshuizen in die jaren zijn dit (helaas) extreem kleine aantallen. Een voorbeeld: van Oekraïne werden in 2014 slechts 561 kinderen geadopteerd naar andere landen, terwijl het aantal tehuis kinderen in Oekraïne in het jaar 2016 geschat werd op meer dan 100.000 (zie Dobrova-Krol, N.A., & Van IJendoorn, M.H., *Institutional Care in Ukraine: Historical Underpinnings and Developmental Consequences*, in Rus, Adrian V., Parris, Sheri R., Stativa, Ecaterina (Eds.) (2017). *Child maltreatment in residential care*. Springer.

Dat weeshuistoerisme een structureel omvangrijke aanzuigende werking zou hebben op het ontstaan en de groei van weeshuizen lijkt me op dezelfde gronden onaannemelijk. Weeshuistoerisme moet om andere redenen worden tegengegaan, vooral omdat het schadelijk is voor de kinderen zelf die voor hun (gehechtheids-)ontwikkeling afhankelijk zijn van continuïteit en stabiliteit van hun opvoedingsarrangement.

15 maart 2019